

УДК 378096:377

Болтянська Л.О., к.е.н., доцент

Болтянський Б.В., к.т.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК НЕВІД'ЄМНА ВАГОМА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ

Анотація. В статті розглядається питання організації профорієнтаційної роботи викладачів кафедри, підкреслюється її значущість, визначаються складові, головні завдання, принципи та особливості науково-методичного забезпечення.

Ключові слова: професійна орієнтація, профорієнтаційна робота, професійна адаптація, професійна діагностика.

Постановка проблеми. Ефективність профорієнтаційної діяльності в Україні на всіх рівнях не може бути забезпечена без вирішення низки ключових проблем у цій галузі. Під системою професійної орієнтації доцільно розуміти цілісний комплекс взаємоузгоджених інституціональних елементів, який має забезпечувати ефективне профорієнтаційне обслуговування різних категорій громадян і який охоплює: нормативно-правове підґрунтя; організаційно-управлінську структуру, розгалужену мережу профорієнтаційних підрозділів із належним фінансовим, матеріально-технічним, кадровим та науково-методичним забезпеченням.

Відповідно головними параметрами цього критерію є ширина і глибина знань особистості про обрану професію, співвідношення цих знань зі знаннями про себе, свої фахові можливості та бажання.

Послідовна організація особистісно гуманного підходу до учнів, урахування їхніх провідних психологічних особливостей дозволять кожній людині усвідомити себе як особистість. У контексті актуального принципу гуманізації суспільної життєдіяльності та відповідно до профорієнтаційної діяльності на окрему особистість головним критерієм ефективності всіх процедур профорієнтації та її системи в цілому слід визнати ступінь відповідності обраної індивідом професії його професійним здібностям та інтересам. Цей критерій часто позначається терміном «професійна придатність», що виражає ступінь відповідності стану здоров'я, психологічних і фізіологічних якостей та здібностей особистості, її професійно-кваліфікаційного рівня вимогам конкретної професії та посади.

Істотними факторами, що зумовлюють належний рівень підготовки молоді до адекватного вибору трудового шляху, є: впровадження на державному рівні комплексних програм у галузі професійної орієнтації; співробітництво служб зайнятості населення з навчальними закладами; наявність

незалежних профконсультантів у школі; пошук оптимальних варіантів розв'язання проблеми узгодження інтересів молодих людей з кон'юнктурою ринку; належне методично-інформаційне забезпечення процесу професійного самовизначення [1-3].

При цьому слід зазначити, що профорієнтаційна діяльність як взагалі, так і на рівні навчальних закладів проводиться епізодично й обмежується, в основному, її інформаційною складовою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як відомо у вітчизняних психолого-педагогічних теоріях професійне самовизначення розглядається у взаємозв'язку із загальним процесом самовизначення особистості (С.С. Рубінштейн), опосередкованістю зовнішніх впливів на особистість через внутрішні умови її діяльності (П.А. Шавир), самообмеженням вибору при високій самовідповідальності за цей крок (І.С. Кон), професійним становленням особистості (Т.В. Кудрявцев), активною позицією людини стосовно спільності, у якій вона реалізує себе як особистість і яка виступає для неї як дзеркало її особистісних якостей (А.В. Петровський) [4,5].

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є узагальнення досвіду профорієнтаційної роботи, визначення недоліків, накреслення шляхів її удосконалення, актуалізація ролі кафедри ВНЗ у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу досліджень. Професійна орієнтація не повинна сприйматись як відокремлений елемент, спеціалізована функція якого полягає, зокрема, в залученні якомога більшої кількості абітурієнтів до навчального закладу тощо. Профорієнтація на всіх її рівнях має розглядатись як інтегральна діяльність із розвитку кар'єри особистості для забезпечення її індивідуального добробуту та оптимального включення в суспільне життя.

Вибір професії – тривалий і непрогнозований процес. Завдяки профорієнтації учні дізнаються про рівень свого інтелекту, характер, волю і здібності, а особливо про те, як використати власні індивідуальні властивості при виборі професії. Професійна орієнтація – це комплексна науково-обґрунтована система форм, методів та засобів впливу на особистість з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування особистісних характеристик кожного індивіда та потреб ринку праці.

Вона спрямована на досягнення збалансованості між професійними інтересами і можливостями людини та потребами суспільства в конкретних видах професійної діяльності [6,7].

У дошкільних навчально-виховних закладах здійснюється попереднє вибіркоче інформування малят про світ професій, їхнє ігрове засвоєння.

Профорієнтаційна робота в загальноосвітніх школах зводиться, в основному, до предметно-навчальної орієнтації. Їх здійснюють вчителі-предметники та класні керівники, психологи, завідувачі кабінетами профорієнтації. Проте ця робота в більшості шкіл проводиться формально.

Розширення диференціації навчання, мережі шкіл і класів з поглибленим вивченням предметів, формування мережі навчальних закладів нового типу (ліцеїв, професійних ліцеїв, гімназій, коледжів) та навчально-виробничих комплексів (НВК) створюють умови для розвитку професійних інтересів і здібностей учнів. Проте при комплектуванні класів із поглибленим вивченням дисциплін, профільним навчанням недостатньо враховуються індивідуальні особливості учнів, їхній підбір проводиться без належного психологічного обґрунтування.

Дуже повільно створюються психологічні служби у школах, а там, де вони існують, профорієнтаційній роботі приділяється недостатня увага. У школах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах останнім часом дає про себе знати тенденція до згортання навчально-виробничої бази трудового, професійного навчання та професійної орієнтації. У системі професійної освіти здійснюється перехід від практики профагітації до конкурсного відбору учнів. У вищій школі поширюється тестування абітурієнтів. Однак усе це становить лише окремі елементи професійної орієнтації, тоді як цілісної її системи не існує до сьогоднішнього дня.

Спільна робота щодо професійної орієнтації, яку повинні вести соціальні служби для молоді, професійні та вищі навчальні заклади і відповідні підрозділи державної служби зайнятості, не відповідає сучасним вимогам і не регламентується відповідними документами.

Незадовільний рівень ефективності профорієнтаційної діяльності в навчальних закладах виражається, в першу чергу, в низькій інформованості школярів про світ професій, в невідповідності до самостійного пошуку й отримання ними необхідної профінформації. Випускники відчувають ускладнення у визначенні власних домінуючих здібностей, інтересів, вони не готові до здійснення науково-обґрунтованого професійного вибору. Досить яскраві результати соціологічного дослідження: на момент закінчення школи лише 70% випускників зробили професійний вибір, причому 26,93% з них невпевнені у його правильності; 34,69% вибрали навчальний заклад, але не визначились у факультеті (спеціальності); 30% від загального числа опитаних не знають що робитимуть після закінчення школи [8,9].

Отже, на рівні профорієнтації в навчальних закладах вкрай необхідна індивідуалізація цієї діяльності та приділення більшої уваги навчанням самостійного пошуку профінформації. У першу чергу це включає надання індивідуальної допомоги школярам і студентам при виборі майбутньої професії, активне застосування діагностичних методик дослідження, науково-обґрунтоване професійне консультування із залученням прогресивного досвіду та інноваційних технологій. Профорієнтаційна діяльність викладачів кафедри ВНЗ має реалізуватися в процесі: професійної діагностики, професійної інформації, професійної консультації, професійного добору, професійного відбору та професійної адаптації.

У процесі професійної діагностики здійснюється оцінка індивідуальності особистості з метою проведення професійної орієнтації. Вона використовується на пошуковому етапі профорієнтаційної роботи. За згодою дирекції школи викладачі ВНЗ проводять тренінги, тестування «Діагностична методика для визначення майбутньої спеціальності на основі самооцінки».

Професійна консультація ґрунтується на науково-організованій системі взаємодії профконсультанта і особи, яка потребує допомоги у виборі професії на основі вивчення індивідуальних професійно-важливих характеристик, особливостей життєвої ситуації, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я та з урахуванням потреб ринку праці. При цьому професійна консультація передбачає надання допомоги конкретній особистості при підборі професії відповідно до індивідуальних особливостей особистості, на основі знань про майбутню професію, своїх інтересів, нахилів. Застосовується на базовому етапі професійної освіти. Бажано, щоб у приймальній комісії працював психолог, який надавав би допомогу у виборі професії, на основі вивчення професійних інтересів та нахилів особи.

Професійний відбір здійснюється з метою визначення ступеня придатності особи до окремих видів професійної діяльності згідно з нормативними вимогами. У ВНЗ професійний відбір включає систему профдіагностичного обстеження абітурієнтів, спрямовану на визначення певної професії, найбільш придатної для оволодіння нею конкретною особою.

Головним завданням у профорієнтаційній роботі кафедри ВНЗ на наш погляд є:

- допомагати учневі виявити в собі професійно значимі якості та здібності, де б він міг максимально самореалізуватись;
- спрямувати учнів на самопізнання, власну активність – як основу професійного самовизначення;
- сприяти специфічними методами посиленню конкурентоспроможності на ринку праці.

Усі поставлені завдання є основою самовизначення і реалізувати їх допомагає система профорієнтаційної роботи викладачів кафедр, яка включає ряд взаємопов'язаних компонентів і найефективніших технологій, спрямованих на забезпечення активного, свідомого, самовизначення на майбутню професію.

В основу профорієнтаційної роботи кафедр покладено такі принципи:

- комплексний характер надання школярами профорієнтаційних послуг;
- узгодження інтересів особи та суспільства через ринок педагогічної праці;
- діяльнісний підхід до визначення професійної придатності; □
- доступність професійної та іншої інформації стосовно можливостей вибору майбутньої професії, форм навчання і працевлаштування;

- конфіденційність та рекомендує характер висновків профконсультацій і профвідбору, дотримання норм етики.

Стосовно науково-методичної роботи викладачі кафедр:

- розробляють методичні матеріали (рекомендації, посібники) і забезпечують ними профорієнтаційні підрозділи освіти;
- беруть участь у розробці типових нормативних актів, що регулюють роботу з професійної орієнтації, здійснюють консультації щодо їхнього використання;
- створюють банк професіографічних матеріалів, стандартизованих психодіагностичних методик, пакетів прикладних програм і встановлюють порядок їхнього використання;
- беруть участь в апробації та адаптації методичних матеріалів, стандартизованих психодіагностичних методик;
- беруть участь в апробації та адаптації методичних матеріалів профдіагностичного характеру, профінформаційних й інших розробок;
- надають методичні консультації з питань професійної орієнтації різних верств населення;
- організують та беруть участь у семінарах та конференціях з проблем профорієнтації;
- розробляють та впроваджують в практику профорієнтаційної роботи сучасні методи профдіагностики, у тому числі з використання профдіагностичного обладнання та комп'ютерної техніки;
- здійснюють прикладні професіографічні дослідження;
- організують впровадження результатів прикладних досліджень та методичних розробок у практику роботи регіональних підрозділів і спеціалістів системи професійної орієнтації;
- вивчають та поширюють вітчизняний та закордонний досвід профорієнтаційної роботи, а також організують обмін досвідом;
- організують навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів, які працюють у галузі професійної орієнтації.

Висновки. Для удосконалення організації профорієнтаційної роботи кафедр ВНЗ нами розроблені програми: «Моя професія – економіст» та «Моя професія – агроінженер», метою яких є психологічна допомога учням 10-11 класів загальноосвітніх шкіл зорієнтуватися у світі сучасних професій; здійснити професійне самовизначення у співвіднесенні психологоіндивідуальних особистісних властивостей з вимогами майбутньої трудової діяльності. Отже, ціленаправлене спрямування шляхів профорієнтаційної роботи у ВНЗ буде сприяти залученню значної кількості абітурієнтів до вибору ними майбутніх професій та усвідомленню правильного професійного самовизначення.

Бібліографічний список.

1. Побірченко Н. Профорієнтація в школі: Нові освітні позиції і програми / Н. Побірченко // Директор школи. – 2007. - №38 (470). – С.3-31.

2. Москалик Г. Особливості професійної орієнтації та самовизначення особистості в системі ринкових трансформацій / Г. Москалик // Вища освіта України. – 2008.- №3. – С.101-106.

3. Танько Т. Профорієнтаційна діяльність кафедр педагогічних ВНЗ / Т. Танько // Витоки педагогічної майстерності. – 2012. Випуск 9. – С. 286-290.

4. Болтянський Б.В. Організація самостійної роботи студентів засобами інформаційних технологій / Л.О. Болтянська, Б.В. Болтянський // Зб. наук.-метод. праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі». – Мелітополь, 2017. – С.34-38.

5. Болтянський О.В. Проведення експертизи якості знань в системі підготовки бакалаврів у ТДАТУ / О.В. Болтянський, Н.І. Болтянська // Зб. наук.-метод. праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі».- Мелітополь, 2018.-С. 36-40.

6. Скляр Р.В. Технологія інтерактивного навчання / О.Г.Скляр, Р.В. Скляр // Зб. наук.-метод. Праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі».- Мелітополь, 2013. – С. 155-158.

7. Болтянський Б.В. Сутність і структура самостійної роботи студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання/ Б.В. Болтянський, О.О Дереза, С.В. Дереза // // Зб. наук.-метод. праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі».- Мелітополь, 2018. – С.146-150.

8. Скляр Р.В. Особливості організації викладання дисципліни «Машини, обладнання та їх використання в тваринництві» / О.Г. Скляр, Р.В. Скляр // Мат. Х Всеукр. наук.-мет. конф. «Проблеми підготовки фахівців-аграріїв у навчальних закладах вищої та професійної освіти». – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2014. – С. 257-259.

9. Болтянська Н.І. Дуальна система освіти як засіб професійної мобільності випускників вищих навчальних закладів / Н.І. Болтянська, О.В. Болтянський // Зб. наук.-метод. праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі».- Мелітополь, 2018.-С. 20-26.

Boltianska L., Boltianskyi B. Professionally-oriented work as an integral important component of the department's activities

Summary. The problem of vocational guidance teachers teaching departments of universities, emphasizes its importance, the components are determined, the basic objectives, principles, especially the scientific and methodological support.

Key words: vocational guidance, vocational guidance work, occupational adaptation, professional diagnosis.